L-UNIVERSITÀ TA' MALTA
IL-FAKULTÀ TAL-ARTI
IL-KORS TAL-QARI TAL-PROVI BIL-MALTI 2016-17

MAL 1030 Ir-Regoli tal-Kitba Maltija fil-Prattika 1

Is-Sibt, 3 ta' Settembru 2016

Il-ħin għall-qari tal-karta: **10:00 – 10:05** — Il-ħin tal-eżami: **10:05 – 12:05**

F'dan l-eżami l-istudenti la jistgħu jużaw dizzjunarji u lanqas kotba oħra.

---

*Wieġeb iż-**żewġ** taqsimiet.*

A. Sib l-iżbalji ortografiċi f'dawn it-tliet siltiet, ħożż sing taħthom u kkoreġihom billi tikteb il-kelma sħiħa fil-verżjoni t-tajba bl-aħmar fl-ispazju ta' fuqhom. [90 marka]

Silta 1 **Issa Naf**

Żmien ilu, qabel il-kixfa kbira tiegħi tad-dinja, kont iktar hieni. Dak iż-żmien ma kontx naf, la li jiena hieni, u wisq anqas l-għaliex. Illum naf. Narani kont qisni mistur f'fosdqa żgħira, li minnha nara – bla ma jarawni – lid-dinja barra minni, dak li jiġri fiha, dak li jseħħ matulek ja sena. Dak iż-żmien lanqas xi tfisser sena ma kont naf. Sena kienet qisha epoka twila, bħaż-żmien twil tal-preistorja. Wara kollox ma kellix għalfejn nħabbel rasi dwar it-tul ta' sena. "Sena" kienet kelma tal-kbar li ħolquha bil-mod stramb tagħhom: waħda mill-ħwejjeġ li ħolqu biex jagħmluha ... 'ta' kbar'.

Nismgħahom jitħattu dwar 'sena' u 'snin' u 'dan l-aħħar' u 'qasir il-għomor' u 'dari' u x'naf jien, ma kont nista' nifhem xejn. U kont nerġa' nidħol fil-fosdqa u niddieħak bihom.

Għadda ż-żmien, u dal-kliem maġiku ta' kejl u qisien li ma stajtx nifhem issa bdejt nifhmu sħiħ. U kif fhimtu sibt ruħi mbarri mill-ġnien tal-Eden u bwiebu nagħlqu warajja.

"Tridu tistudjaw, biex titilgħu sena oħra," kien jgħid l-għalliem. U "sena oħra" bdiet tieħu sura. Il-ħajja ma baqgħetx ġnien sabiħ, fejn tista' ddur minn warda għal oħra u l-għadd tal-ward ma jafx bi tmiem. Kollox beda jitqassam, bħat-tqassim tal-passju.

"Tridu taħdmu, ja klieb, jekk ma tridunix nilgħabilkom xebgħa bastun". Hekk kienu jgħidulna għajnejn l-għalliem, ileqqu kif kellhom ħabta jagħmlu.

Illum, imma naf li dan kien żmien ta' Eden ieħor. Imma mur għidli dak iż-żmien! Jekk tiekol it-tuffieħa titlef l-Eden b'kollox. It-tuffieħa hija l-għarfien li tinsab fl-Eden, li tkun taf li qed tgħix ħieni, li daż-żmien għad jgħaddi wkoll. Imma t-tuffieħa ma kiltiex.

Blajtha minnflok. U niżlitli morra. Blajtha meta ntbaħt li daż-żmien ħelu għadda biex qatt iżjed ma jiġi lura. Illum l-anqas kieku nista' nsib ruħi fuq il-bank ta' l-iskola b'imrieżaq ix-xemx deħlin dejjiema fil-klassi, u l-għalliem igedwed kliem nofshu ma jinftihemx, ma jkolli l-ħila ngawdi dawk is-siegħat ta' sliema u hena. Għax issa NAF. L-għalliem isir bniedem bħall-oħrajn. Iqum fil-għodu, jinħasel, jilbes, jiekol, imur għax-xogħol fuq qalbu, iħares lejn l-aħħar tax-xahar bħala l-ġustifikazzjoni ta' dit-tbatija kollha, li jrid iħabbat wiċċu ma' erba' w għoxrin qanfud kuljum biex idaħħlilhom f'rashom affarijiet li għalih saru kważi bla siwi jew ta' siwi żgħir wisq.

Dak iż-żmien tal-'ma nafx' kien mod ieħor. L-għalliem kien bniedem kbir li ma jgħejja qatt. Għajn tal-għerf. Ħakkiem ta' seta'. Jitkellem dwar Alla għax rah u jaf kollox dwaru. Jaf il-kobor ta' artijiet bla qies. Jaf għaliex daqqiet toħroġ ix-xemx, għaliex imbagħad jinġabar is-sħab u tinżel ix-xita, għaliex jiġi r-riħ mill-Lvant u jdum jonfoħ sa ma jixba'. Jaf jitkellem b'ilsna oħra u jaf għaliex dak kollu li jogħla l-fuq irid bilfors jerġa' jinżel 'l isfel. Jaf kemm il-dawra tagħmel id-dinja. Tista' tgħid Alla nnifsu, li ma kienx għall-fatt li fit-tagħlim tat-Twemmin jgħidilna, "Min hu bħal Alla?". Ix-xitan innifsu ma jistax għalih. Jaf jilqagħlu u jgħaddieh minn għajn il-labra. "Min hu bħall-għalliem tagħna?" kienet mistoqsija tidwi f'moħħna. Il-kliem biss kien jonqosha biex tieħu s-sura. Imma llum naf li kienet hemm, iddur, timraħ u tħuf ġo moħħna. U x-xjaten u l-ispirti kienu jinżlu għarkupptejhom quddiemha u jroddulha qima.

Għadda ż-żmien. Intemmu s-snin tal-Età tal-Ġebel (li konna nitfgħu għal ras xulxin fil-*playground*). Għaddew is-snin xemxin t'għodwiet bla tmiem. U dħalna fiż-Żminijiet tan-Nofs. U l-istorja bdiet tinkiteb. Kulħadd jikteb ġrajjiet il-ħajja b'għemilu.

U sirna responsabbli. Daż-żmien bdejt nifhem li għal kull sinna tintradd sinna oħra, u d-demm bid-demm jitħallas. Imma dar-regoli ma kienux għalija. Kienu għadhom għal ħaddieħor. Ma kienx għad għandi għalfejn inħabbel rasi dwarhom.

Meta kont nisma' li miet xi ħadd, bejni u bejn ruħi kont inħoss li ħtija tiegħu. Wieħed minn dawk li jmutu. Wieħed mir-razza ta' nies xjuħ, ibeżżqu u jpejjpu l-pipa li, għad li qishom ilhom ħajjin sekli sħaħ, fl-aħħar ikollhom imutu. Ħtija tagħhom. Għax ma baqgħux żgħar?

Għalina ż-żgħar kollox mod ieħor. Il-ħajja hija s-Sibt filgħodu niġru bħaż-żwiemel fl-egħlieqi ta' barra r-raħal, niġru wara l-Indjani u nistaħbew wara l-ħajt tas-sejjieħ meta jaħbtu għalina. Il-ħajja hija s-Sibt waranofsinhar nilagħbu l-futbol fil-wesgħa ta' maġembna. Jew il-Ħadd filgħodu fuq iz-zuntier tal-knisja, wara l-quddies tat-tmienja, nisimgħu ix-xjuħ jitkellmu. U l-Ħadd waranofsinar naraw 'il Tarzan li wasal saħansitra r-raħal tagħna fiċ-ċinema ċkejken li qabel kien garaxx tal-baruni, li – kif jgħidu x-xjuħ li kienu r-raħal minn dejjem ta' dejjem – kien bidlu minn remissa tawwalija tal-karozzini.

U l-jiem l-oħrajn tal-ġimgħa jgħaddu wkoll. L-iskola mhix ħabs, l-aktar issa li l-għalliema tagħna huma xort'oħra. L-ebda wieħed m'għandu l-jedd jitqies bħal Alla. Id-divinita kienet maqsuma bejniethom u l-għerf tal-wieħed jieqaf fejn jibda tal-ieħor. Dak li jaf iħaddem l-ilsna m'għandux tweġiba għall-imġieba stramba tax-xemx u l-qamar f'waqtiet l-eklissi, u l-għalliem tal-P.E. bilkemm jaf, jew jiftakar, għaliex il-kwadru fuq il-linja mmejla huwa daqs is-somma tal-kwadri fuq iż-żewġt iġnub l-oħra. Dal-fatt huwa għajn ta' faraġ għal kull student li jħossu kburi li jaf ftit min kollox filwaqt li l-għalliema jafu l-materja tagħhom biss. U jekk l-għalliem idejjqek, tista' ma tidħolx għal-lezzjoni tiegħu wkoll.

Iż-żmien beda għaddej u fl-aħħar, fir-rokna għolja tax-xellug tal-klassi, inkitbu l-kelmiet "Jiemek magħduda, ja żmien ħelu tat-tfulija".

U bwieb l-iskola ngħalqu. U l-Anġlu bis-sejf f'idu lissen: "Hawn ġew qatt iktar ma tirfsu. Hemm barra hemm l-art biex tinħadem. Aħdmu u titrejqu. Jekk le, ħażin għalikom. Morru."

(Silta adattata mir-rumanz *Il-Gaġġa* ta' Frans Sammut)

Silta 2 Il-Qniepen taż-Żejtun

Mill-1720, meta tlesta l-bini tal-knisja parrokkjali taż-Żejtun, opra mill-isbaħ ta' l-arkitett Lorenzo Gafà, sas-sena 2005, fiż-żewġ kampnari tagħha kienu ttellgħu xejn inqas minn għaxar qniepen. L-ewwel żewġ qniepen saru fl-1735 mill-fonditur Aloisio Bouchut fil-Belt Valletta. Dawn iż-żewġ qniepen kienu nqasmu, waħda fl-1932 u l-oħra fl-1977. It-tnejn kienu ġew imsewwija, iżda waħda spiċċat tkissret għal-bronż fl-1936 u l-oħra ġiet salvata għalkemm l-istat tagħha huwa wieħed inkwetanti ħafna. Fl-1837 saru tlett qniepen ġodda mill-fonditur Fjorentin Karlu Moreni li iżda nqasmu kollha u l-ebda waħda m'għadha teżisti. Fl-1853 waħda mill-qniepen ta' Moreni ġiet imdewwba mill-ġdid mill-fonditur Ġwanni Bozzoli f'Ġenova l-Italja, iżda din inqasmet fl-1992. Għalkemm sar tentattiv biex tissewwa', dan falla u l-qampiena llum tinsab fil-maħżen tal-armar. Fl-1854 saret qanpiena oħra magħrufa bħala 'ta' Klawdin'. Din għadha teżisti sa llum iżda, minħabba li t-tonalita tagħha hija nferjuri ħafna, ma tantx tintuża. Fl-1879 l-aħwa Boero ta' Ġenova fl-Italja għamlu qanpiena oħra magħrufa bħalha 'l-Ġdida'. Din ukoll għadha teżisti iżda hija misjura ħafna. Fl-1885 il-fonditur Ġulju Cauchi ta' Bormla fonda l-qanpiena l-kbira iżda, wara li fis-snin 80 din kienet inqassmet u ġiet irranġata, bidlet għal kollox it-tonalità tagħha. Għalhekk tniżżlet mill-kampnar u llum tinsab fuq iz-zuntier tal-knisja parrokkjali. Fl-1947 saret il-qanpiena 'Antonia' mid-ditta John Taylor tal-Ingilterra, li għadha sal-lum f'kundizzjoni tajba ħafna.

Kien ilu jinħass il-bżonn li ssir xi ħaġa biex jitjieb l-istat tal-qniepen fiż-Żejtun. Il-ħsieb li ssir il-qanpiena l-kbira flok dik ta' Ġulju Cauchi kien ilu jinħema madwar 15-il sena, u kemm il-darba nħarġu stimi differenti. F'Settembru 2002, meta kien qed isir restawr fuq il-koppla tal-knisja, id-donatur Ġużeppi Vella ġietu x-xewqa li joffri din il-qanpiena lill-parroċċa. Ix-xewqa ntweriet pubblikament fl-2004 meta tnieda l-ħsieb tal-Festi Ċentinarji f'għeluq l-1700 sena mill-martirju ta' Santa Katarina. Wara li sar rapport dettaljat tal-qniepen kollha eżistenti, ittieħdu l-frekwenzi acustiċi tagħhom b'mod xjentifiku u saret analizi dettaljata fil-laboratorju tal-funderija Taylor fl-Ingilterra, sar magħruf li l-qanpiena 'Antonia' biss

kellha tonalità sodisfaċenti. L-intonazzjoni tal-qanpiena ta' Ġulju Cauchi kienet spiċċat u għaldaqstant ġie deċiż li kellha ssir qanpiena ġdida b'diametru ta' ħames piedi u tmin pulzieri u nofs, b'pis ta' ftit aktar minn 3 tunnellati. Il-kuntratt sar fit-2004 u l-qanpiena ddewwbet f'Marzu 2005. Waslet Malta abbord il-vapur *Victory* nhar is-16 ta' Mejju 2005 u ddaħħlet trionfalment ġewwa ż-Żejtun il-Ħamis 26 ta' Mejju 2005, fejn ingħatat merħba mill-aqwa. Tlett ijjiem wara saret iċ-ċerimonja tal-magħmudija tagħha fuq iz-zuntier tal-knisja u natgħat l-isem ta' 'Esther'. Din il-qanpiena ttellgħet fil-kampnar u ndaqqet għall-ewwel darba fi tmiem dimostrazzjoni li saret fiż-Żejtun mal-wasla tal-vara titulari minn intervent ta' restawr.

Wara l-festa li saret f'Ġunju 2005 jidher li kienu bosta l-benefatturi li urew ix-xewqa li joffru qniepen ġodda lill-parroċċa u għaldaqstant f'Awissu 2005 sar kuntratt għal tlett qniepen ġodda. Dawn il-qniepen ġew imdewba wkoll fil-Funderija Taylor tal-Ingilterra u waslu Malta abbord il-vapur *Majestic* fl-1 ta' Novembru 2005. Ġew mgħotija merħba kbira meta ddaħħlu fil-pjazza taż-Żejtun b'mod trijonfali u tqegħdu fuq iz-zuntier tal-knisja. Fit-13 ta' Novembru saret iċ-ċerimonja tal-magħmudija tagħhom li fiha ngħatawlhom l-ismijiet 'Katarina', 'Maria-Emma' u 'Salvina' rispettivament. Magħhom mill-Ingilterra kienu waslu wkoll travu u lsien ġdid għall-qanpiena 'Antonia', li tniżżlet mill-kampnar sabiex ikunu jistgħu jittellgħu il-qniepen fil-kampnar flimkien. Il-qniepen il-ġodda daqqew għall-ewwel darba kollha flimkien nhar l-20 ta' Novembru 2005, fi tmiem pellegrinaġġ devozzjonali li sar fiż-Żejtun f'egħluq il-Festi Ċentinarji.

L-erbgħa qniepen ġodda li saru matul din is-sena, flimkien mal-qanpiena 'Antonia', ġew impoġġija f'kampnar wieħed sabiex it-tonalita' tagħhom tkun waħda aktar melodjuża u kompleta. Id-daqq ta' dan is-sett qniepen huwa wieħed tassew sabiħ, u bla dubju fl-aħħar nistgħu ngħidu li, wara kważi 300 sena mill-bini tal-knisja parrokkjali taż-Żejtun, it-tempju issa huwa mżejjen b'sett qniepen mill-aqwa.

(Silta adattata mis-sit tal-Għaqda tal-Armar taż-Żejtun)

Silta 3	L-Ewwel Laqgħa

Għalkemm għaddew dawn is-snin kollha, niftakar eżatt sa l-iċken dettal dik il-lejla li jien u Philip intqajna l-ewwel darba. Qisha stampa jew pittura ffriżata li ma tista' qatt titlef miċ-ċarezza tagħha.

Ma kienitx lejla ta' qamar kwinta flimkien ma' mijjiet ta' kwiekeb leqqiena kollha jegħmżuli biex ibassruli lejla romantika. Lanqas se ngħidlek li konna taħt xi siġar kbar u majestużi li bdew jirriflettu bħal mera f'wiċċ l-għadira ta' taħthom waqt li jisfnu maż-żiffa ta' fewġa ħelwa, jew li l-fwieħa li għandha ħabta toħroġ minnhom bil-lejl kienet bħal loppju li beda jsaħħarna. Xejn minn dan kollu. Kollox bil-kuntrarju kellu jinzerta.

Kienet lejla minn dawk il-kesħin silġ ta' Jannar. Kienu forsi s-seba' w kwart ta' filgħaxija. Lejla li tħajrek tfittex tinġabar u tidħol għall-irdoss f'darek u tixrob xi xarba sħuna forsi terġa' tħoss demmek jipprova jdur ma' ġismek mirżuħ. U fl-istess ħin, waqt li għadek barra t-triq tissara kontra l-elementi ħarxa, twiegħed lilek innifsek li wara x-xogħol se tibqa' d-dar għall-kenn, jekk jista' jkun sa ma tgħaddi x-xitwa. Tixtieq tagħmel bħal xi bebbuxu, kieku possibbli, u tidħol tidgeddes ġewwa nett, fejn l-elementi ma jilħqukx.

Kont ħierġa nlebbet il-barra mill-Belt biex infittex nirkeb karozza għal Birkirkara. Darbtejn fil-ġimgħa kont immur għall-lezzjoni tal-Franċiż billi xtaqt li l-quddiem nagħti l-eżami f'livell avvanzat u xi darba nibda ngħallem dak l-ilsien li tant kont niggosta. Dak iż-żmien ta' nofs is-sebgħinijiet kont għalliema fl-iskola elementari ta' Birkirkara, imma jkolli nistqarr li kelli ħolma li xtaqtha titwettaq; ma ridtx nieqaf hemm fl-istudju. Kien għad għandi dsatax il-sena u ngħid id-dritt kelli xi ftit ambizzjoni għall-iskola. Kont ftit stramba u differenti ferm

minn tfajliet oħra li dejjem moħħhom biex jaqbdu namrat, filwaqt li jien dejjem kont noħlom li navvanza fl-istudju. Billi kont għadni ma nafx lejn liema studju se ndur, għażilt li nistudja l-ilsien u l-letteratura Franċiża.

Mela meta ħriġt minn Putirjal bdiet tlanġas ix-xita. Fil-bogħod leħħiet ta' beraq bdew iwissu għal maltempata. Jaħasra, mank iħallini nasal id-dar! Xħin id-dawl tal-beraq intefa' fix-xejn, kollox deher lewn iċ-ċomb. Ftaħt l-umbrella u bqajt għaddejja. Ġbidt lejn il-lemin. Riġlejja biż-żarbun b'kollox saru għasra. Bdejt infittex biex nara liema karozza se titlaq l-ewwel għall-Birkirkara. Immarkajtha… waħda bajda tal-Mellieħa. Ix-xufier ġà kien f'postu, b'sigarett imdendel minn ħalqu. Lebbitt lejn il-karozza. Fuq it-tieni tarġa kien hemm jistkenn kunduttur żgħażugħ, b'beritta mxarba fuq rasu, jaqta' l-biljetti. Sa ma tlajt fuq l-ewwel tarġa, għalaqt l-umbrella u żammejtha taħt driegħi, ħriġt il-portmoni li kien inħeba qalb il-pitazzi u l-kotba fil-basket, ftaħtu u bdejt infittex il-flus żgħar – inkella stenna xi ċanfira mill-kunduttur, ċanfira mżejjna b'xi kelma mhux tant eleganti – le, mhux bil-Franċiż imma b'Malti ħamallu! Sadattant inġemgħu xi tnejn minn-nies oħra warajja, u x-xita ma taqtgħax. Il-veru x-xitan m'għandux ħalib! B'subgħajja ffriżati ma stajtx niġbor il-muniti minn ġol-portmoni. Naf li hemm kienu, bdejt nismagħhom iċekċku, stajt narhom, imma…

"Jaħasra, Sinjorina, għaġġel ftit għax qed insiru flieles hawn barra!"

"Din xi tkun, kemm hi njoranta! Għax ma lestietx il-flus minn qabel?" Dawn il-kummenti u oħrajn jixbħuhom ġew minn dawk li kien hemm jistennew warajja, u ma tajthomx tort għax ħadd ma jieħu gost jixxarrab. U aktar ma jgħaddu kummenti, jien aktar nitħawwad! Fl-aħħar nisma' leħen ta' ġuvni. Kien warajja sew u smajtu jgħid lill-kunduttur kważi

b'żufjett, "Hawn ħa, għandek preċiż għal tnejn. U int, Sinjorina, għalaq dak il-portmoni, ħaffef u ibqa' tiela'!"

Xtaqt l-art tiblani għax ħassejtni mixruba fija nnifsi. Biex ngħaġġel, mank irringrazzjajtu l-dak il-proxxmu. Il-passiġġieri li kienu komdi bilqiegħda kollha bdew iħarsuli bl-ikrah għax xi qatra ilma bdejt intajjar minn kull fejn ngħaddi. Indunajt li l-postijiet tal-karozza kienu kollha mimlijin ħlief il-bank ta' fuq wara nett. Dak dejjem jibqa' ta' l-aħħar li jmorru fih il-passiġġieri, u fih intfajt in-naħa ta' ġewwa kif konna dejjem nagħmlu biex inħallu post għal ħaddieħor.

Ma damx ma poġġa hemm ħdejja dak l-istess ġuvni li kien warajja, jiġifieri dak li ħallasli l-biljett. L-ilma kien nieżel gliegel mill-umbrellel u minn ma' ħwejjiġna. Wara ftit sekondi għamilt ftit kuraġġ, biżżejjed biex inħares in-naħa ta' dak l-imbierek u nirringrazzjah. Tgħid kien se jċanfarni jew iżeblaħni? Għalkemm kont naf li xi ħaġa hekk kien jistħoqqli, fl-istess ħin kont qed inħossni għajjiena u imbarazzata. Sforz il-mistħija xtaqt ninħeba minn kulħadd. Erġajt xtaqt li kont bebbuxu…

"Skużani. Jiddispjaċini li jien daqshekk bla grazzja u domt biex insib il-flus. Nista' natihomlok lura għax issa rnexxili noħroġhom mill-portmoni. Hawn, ara, lestejthom f'idi…"

"U ma tarax! Ħaġa żgħira din. Neħħi dawk il-flus minn hemm, Sinjorina."

(Silta adattata minn *Katrina* ta' Lina Brockdorff)

IKOMPLI >>>